

FIGYELŐ

„A nemzet könyvtára a szolgálat műhelye” (Az Országos Széchényi Könyvtár Múzeuma).
Szép, frappáns és egyben igaz a millicentenárium évében megnyílt kiállítás című kiválasztott mondat. Tudják és érzik ezt azok, akiknek egyetemi éveitől utolsó szakmai munkával töltött napjukig az otthonuk, munkahelyük mellett, helyett vagy után legfontosabb, elkerülhetetlen „dolgozószobája” a Széchényi Könyvtár. Akár a nagy-, akár a szakolvasóinak valamelyike.

A hazánknál szerencsésebb sorsú országokban így Ausztriában, Franciaországban vagy a velük szinte egyenrangú nagy múltú és tekintélyű városokban, mint Firenze, Milánó stb. a középkori uralkodói illetve főúri magángyűjtemények alapozták meg a nemzeti vagy kommunális, a városi polgárságot szolgáló könyvtárat. Kisebb városainkban, így Lőcsén, Nagyszebenben működtek olyan közkönyvtári feladatokat is vállaló plébániai bibliotékák, amelyek a városi polgárság igényeit is kielégítették. Magyarországon a korábbi magyar uralkodók könyveit is magába foglaló Bibliotheca Corvina töltötte volna be a nemzeti könyvtár funkcióját – már Mátyás király halála után országos határozat jelzi a gyűjtemény ilyen szerepének felismerését, amely a könyvek egyben tartását célozza és még Mátyás fia, Corvin János könyvhasználatát is felügyelet alá vonja –, története azonban másként alakult. A történelmi események következtében a királyi könyvtár szétszóródott.

A magyar nemzet könyvtárának 1802-ben történt alapítása az annak múzeumát is létrehozó Széchényi Ferencnek köszönhető. Mert bibliothékája lényegében egy korabeli főúri műgyűjtemény természetes ám igényes „segédlete”-ként jött létre. 1846-ban költözött a két gyűjtemény a Nemzeti Múzeum épületébe. 1949-ben a Múzeum és a Könyvtár különvált, s az utóbbi intézmény 139 év után vált meg többször korszerűsített, ám kinőtt otthonától. A Könyvtár ugyanis időközben a folyamatos gyarapítás mellett különböző gyűjteményekkel gazdagodott, különgyűjteményei (Régi Magyarországi Nyomtatványok tára, Kézirattár, Térképtár, Színháztörténeti tár, Plakát- és kisnyomtatványtár stb.) alakultak ki.

A nemzeti könyvtárak magától értetődő feladatuknak tartják, hogy gyűjteményeik rejtett értékeit időszaki kiállításon mutassák be az érdeklődőknek. Az is megszokott, hogy egy könyvtár új épületébe beépítik a réginek valamely impozáns termét, szobáját, vagy áthelyezik egy-egy garnitúráját. A Széchényi Könyvtár is élt és él ezekkel a lehetőségekkel, – általában több időszaki kiállítással várja az érdeklődőket. Az Apponyi termet eleve betervezték az új épületbe, a Széchényi-terem bútorait és a Hóman-garnitúrát ma is használják. Emellett egy példa nélkülinek mondható állandó kiállítással is fogadja a látogatókat, amely a munkatársak és az olvasók hétköznapi környezetét tárgyak segítségével kíséri végig az alapítástól az 1985-ös új, várbeli palotaszárnyba való költözködésig. A látart eszméje dr. Fülep Katalin tudományos munkatárs érdeme, aki jóval a régi épületből való kiköltözés előtt kezdte lajstromozni és menteni a használatban levő berendezési tárgyak, dokumentumok mellett a régiket, s ügyelt arra, hogy azok ne minősüljenek „felesleges” tehernek. Ezek a megmentés, a gondos restaurálás és feldolgozás után kerültek fel a

millecentenárium évében az épület legfelső emeletén megnyitott múzeumba. (Az anyaggyűjtés folyamatáról, a feldolgozás és restaurálás problémáiról, a kiállításrendezés szempontjairól értékes publikációjában számol be: *Az Országos Széchényi Könyvtár „házi múzeumának” története.* = OSZK Híradó (39.) 1996. 7–8. sz. 15–28.)

A múzeum előtti kör alakú térben a Könyvtár régi zománcozott címerei, különböző eligazító táblái vezetik be a látogatót az intézménybe. A galériához vezető kapu mellett a kiállítás címét is tartalmazó plakát a kiállítás létrehozóit is gondosan felsorolja.

A kiállítás anyagának gerince a galérián kapott helyet. A gerincen végighaladó folyosó két oldalát kabinet sor szegélyezi. Ezekbe kerültek a tárgyak, a korlátot is képező válaszfal fedőlapjára pedig a dokumentumok. A paravánra kerültek a fényképek, amelyek bútorok, berendezési tárgyak, munkaeszközök egykori helyét mutatják be. A tömör, kétnyelvű (magyar mellett német) magyarázó szövegek is a paravánon olvashatók. A tárgyak, dokumentumok mellé helyezett cédulák csak a legfontosabb adatokat tartalmazzák (sajnos a távolabb levők nem mindig olvashatók).

A jobboldali kabinet sor elején az első igazgatói szoba, a Széchényi-terem emlékét fényképek idézik. Az időközbeni változásokat különböző korú tárgyak szemléltetik, az 1950-es években még használt tollszárral bezárolan. A szép együttest a fotelba ültetett emlékkönyv kissé megzavarja. A tárló dokumentumai izelítőt adnak a könyvtár működéséről és közelebb visznek olyan, ma is nagy szakmai tekintélyként számon tartott egyéniségek, mint Fraknói Vilmos, Mátray Gábor vagy Horváth István munkájához. Igen imponáló például Horváth Ignác 1891. április-június közötti munkajelentése.

A régi olvasóterem berendezésének egyes darabjait a könyvtár idősebb olvasói még használhatták is. Fényképek és dokumentumok igazolják, hogy a 19. századi olvasói között a tudományos és az irodalmi élet valamennyi nagyságának – Aranytól Vámbériig – eredményeihez a könyvtár háttérként szolgált.

A könyvtáros dolgozószobáját – ha nem is volt mind olyan, mint a nagylengyeli Apponyi kastélyból ajándékképpen kapott könyvtárszoba, vagy a Todoreszcu-terem – néhány érdekes munkaeszköz, és praktikus berendezési tárgy villantja fel. Ilyen az 1898-ban vásárolt első írógép vagy a létraszék, amit kár volt elfelejteni. A szerzeményezést és feldolgozást dokumentáló számlák és ex libris pecsétlenyomatok közül némelyik szépségével tűnik ki. Példaként egy magyar könyvkereskedő 1873-ban kiállított számláját idézhetjük.

A kabinet sor végén, a folyosó zárófalát – mintegy a kiállítás tengelyét – alkotva, egy tabló vezet el Széchényi magánkönyvtárától a nemzet könyvtárába. A gyönyörű idézetek kiválóan alkalmasak Széchényi Ferencnek és Eötvös Józsefnek a nemzeti könyvtár fontosságára, funkciójára és a nemzetnek a vele szembeni kötelezettségére vonatkozó, ma is nagyon időszerű eszméjének felelevenítésére. A Miller Jakab Ferdinándtól Juhász Gyuláig terjedő igazgatói arcképcsarnokot végignézve elégedetten ismer fel a látogató olyan kitűnő kutatókat, akik a könyvtári munkában is nagy érdemeket szereztek, s jelenlétük mintegy igazolja, hogy a Nemzeti Könyvtár vezetői posztjának betöltése általában jól megfontoltan történt.

A bal kabinet sor felé fordulva a látogató a Kézirattár és a Hírlaptár történetének dokumentumait tanulmányozza. Ennek a két különgyűjteménynek az anyaga nem túl gazdag. Ugyanakkor felveti a kérdést, hogy a többi különgyűjteményből miért nem kaptunk izelítőt?

Ez után a könyvtár – mint az 1930-as évektől – nagy mértékben korszerűsített munkahely jelenik meg. Ebben a kabinetben még a mai olvasók jó része is otthonosan mozog. A fém kardexszekrény, a rolós iratszekrény, a lámpa stb. legalább olyan ismert, mint Windisch Éva történész, a könyvtár egyik volt osztályvezetője a tárlóban lévő fotón.

A könyvraktáraknak szentelt kabinet a fapoltól a régi épület utolsó fém állványáig vezet el, s emellett bemutatja az egykori szakrendszert is. A pultra fektetett „Tudósok a Széchényi Könyvtár szolgálatában I. rész 1802–1918”. c. album tudósok szakmai életrajzait és arcképeit tartalmazza.

A felső korszakhatár emberi szempontból indokolt, hiszen valakit esetleg sérelem érhet, de az I. rész azt sejteti, hogy a folytatás is várható. Igen meglepő, hogy míg Miller Jakab Ferdinándról akadt arckép, Bartoniek Emmáról és Rédeyné Hoffmann Máriáról egyenlőre nincs. Talán e recenzio hozzásegíti a gyűjteményt hiánya pótlásához.

A kötetet és a restaurálás házon belüli megoldását a könyvtár viszonylag későn, 1859-től vállalta. Mivel ezen a két területen, főleg az elsők technikai újítással alig lehet számolni, az 1920-as években felállított műhely prései és fűzőgépei a költőzködéskor kerültek a gyűjteménybe. Az eleinte inkább hiányok pótlására szolgáló fényképezés gyakorlata és az önálló fotólaboratórium igénye is viszonylag későn (1920-ban) fogalmazódott meg a könyvtár vezetőségében. Mivel ezen a téren az amortizáció és a fejlődés igen gyors, az egykori felszerelésről inkább dokumentumok mintsem tárgyak tanúskodnak.

Az utolsó kis kabinet a Nemzeti Múzeum épületében töltött utolsó 35 évet mutatja be, igen szűkszavúan. A látogató mégis szívesen időzik előtte, hiszen bizonyos kényelmetlenségei ellenére ez volt számára a Széchényi Könyvtár. A költőzködés közben készült felvételek az akkori kíváncsiságot elevenítik fel: milyen lesz az új épület? Kényelmesebb, praktikusabb, jobb munkahelyet biztosít a dolgozóinak és olvasóinak? Lassan ez a kérdés is megérdemel egy tárlót.

A galériát elhagyva érzékeli a látogató, hogy a kiállítás alatti szinten, a lépcsőtől jobbra és balra elhelyezett tárlók is e kiállítás részei. A Széchényi Ferenc gyűjteményére vonatkozó adatok és az 1808-ban kapott második otthon dokumentumai lényegében a kiállítás bevezetői. Az elektromos címpréslő gépek és a fém kocsi nyilván súlya miatt nem kerülhetett a galérián az őt megillető helyre.

Az anyag gyűjtése, feldolgozása mint említettük, Fülep Katalin áldozatos munkája, a forgatókönyv elkészítése alapvetően Somkuti Gabriella érdeme. A kiállítás igényes rendezése közös munka eredménye volt. A rendezés egyébként embert próbáló munka lehetett. Ugyanis a hosszú galériában az anyag jellegéhez, fontosságához illő és mégis arányos kabinetekbe rendezése, a kör alakú előtér és a könyvtártudományi olvasóterem előtti tér hangulati és gondolati összekapcsolása nem könnyű. Remélhetőleg lesz még lehetőség a „házi múzeum” további gyarapítására, alapterületének bővítésére, esetleg az épületen belül praktikusabb elhelyezésére. A kiállítást többször is meglátogatva egy dologgal lehetek igazán elégedetlen: a látogatottsággal. A nyitvatartási idő bővítése és némi írott vagy szóbeli propaganda segíthetne ezen. Ezt a tárlatot legalább a Könyvtár minden használójának illene megtekintenie. Az újonnan beiratkozó egyetemi hallgatókat pedig valahogyan ösztönözni kellene arra, hogy mielőtt olvasóként belépnek a könyvtárba, ismerkedjenek meg annak történetével, munkájával is.

WEHLI TÜNDE

Néhány észrevétel a költő Zrínyi leveleinek legújabb kiadása kapcsán. Az elmúlt harminc év Zrínyi-levelel filológia terén végzett legnagyobb szabású vállalkozása a Bene Sándor és Hausner Gábor válogatásában, gondozásában és jegyzeteivel megjelent *Zrínyi Miklós válogatott levelei* c. kötet (Bp. 1997. 332 l. Régi Magyar Könyvtár. Források 6.).

A két szerkesztő – az utószó tanúsága szerint – a szövegek válogatásánál kettős szempontot tartott szem előtt. Az egyik a közép- és felsőfokú oktatásban való hasznosítás lehetősége érdekében „Európa Zrínyijének” írói, politikai és politikai gondolkodói szerepének minél sokoldalúbb bemutatása. Ez magyarázza az idegen nyelvű iratok kizárólag magyar fordításban való közlését is. A másik cél a további kutatások segítése volt. Ennek érdekében – néhány tudatosan mellőzött báni oklevél kivételével – valamennyi, a Csapodi–Klaniczay-féle legutolsó kiadás (*Zrínyi Miklós*